خونچە وشە و خونچە مانا

«خوێندنەوەیەک بۆ خونچە شیعرەکانی مەسعوود پەرێشان»

ئارام شێخ وەسانی

پەیامی شیعر وەک هەویرێکە بۆ دروستکردنی سەدان جۆری خواردن. شیعر خۆ هەڵواسینە بە تیشکەکانی پەلکەزێرینەدا، شیعر نووسینەوەی پیاسەکانی بەر بارانە، خەون تاکە شوێنگەی باڵاکردنی شیعرە، لە ئاوسبوونی عیشق هەمیشە وەچەی شیعر دەکەوێتەوە، منداڵەکانی عیشق جارێکی دیکە، خولیاکانی شیعر دەبەنەوە لووتکەی چیاکان و نزیک سنوورەکانی بەهەشت و بەردەم تراویلکەکانی بیابان. شیعر هەردەم لە سەرسامبوون بە هەبووەکان نزیکمان دەخاتەوە. کاری شیعر ئەوە نییە ژمارەکان کۆبکاتەوە، بەڵکو کۆدەکانی ئەوین شی دەکاتەوە. ئێمە هەر گاف لەبەردەم خواستی شیعردا ڕووت دەبینەوە. پەیامی شیعر بە پلەی یەکەم مرۆڤ دۆستییە. شیعر هەرگیز هانمان نادات باس لە ناشیرین کردنی یەکدی بکەین، شیعر هەرگیز فێرمان ناکات بەرانبەر بە جوانییەکانی ژیان دڵڕەق بین. شیعر فێرمان دەکات جیاوازی لەنێوان شەونمی گەڵا و فرمێسکی دایکێکدا نەکەین. شیعر بەرباسدانی نازەکانی مانگەشەوە، شیعر ئاوەدانکردنەوەی پێدەشتی جوانییە وشکبووەکانە. شیعر شۆڕبوونەوەیە بە ڕەگی پرسیار و گوماندا.

لە ماوەی ڕابردوودا سێ دیوانی شیعری (مەسعوود پەرێشان) چاپ کران، ئەو لەسەر ئەرکی خۆی ئەم بەرهەمانەی خۆی چاپ کردووە، بەرهەمەکان بەناوی (مانگەشەو، هەرزەیی و وەرزی جوامێری، خونچە شیعرەکانی مەسعوود پەرێشان)ن. ئەوەی لێرەدا دەمەوێت چەند سەرنجێکی هەمەلایەنی لەبارەوە بڵێم، تەنیا دیوانی (خونچە شیعرەکانی مەسعوود پەرێشان)ە، شاعیر لەم دیوانەدا کورتە شیعرەکانی خۆی بڵاوکردۆتەوە، کە بە خونچە شیعر ناوی بردوون، لە کۆی هەموو ئەو شیعرانەدا، چەندین تەوەر و باسی جیاواز دەبینرێن، کە لەپشت ماناکانی ئەو خونچە شیعرانەوە، وەک نهێنییەکی ئاسان خوێنەر دەتوانێت دەستەمۆیان بکات. ئەوەی من دەمەوێت لە بارەیەوە بدوێم چەند تەوەرێکە، (پرسی

شیعر، زمانی شیعر، فۆرمی شیعر)، ئەمانە بەیەکەوە بەرهەمێکی ناوازە دەخوڵقێنن. ناکرێت شیعرێکی جوان بنووسین کاتێ یەکێک لەم سێ پرسە فەرامۆش بکەین. هەرچەندە بیروڕای جیاواز و قسەی زۆر سەبارەت بە هەر یەکێک لەمانە هەیە، بەڵام من هەوڵ دەدەم بە کورتی سەرنجەکانم لە ڕوانگەی ئەم سێ بنەمایەوە بخەمەڕوو، ئەگەر لە فۆرمی شیعرەکانەوە دەست پێ بکەین، پێویستە بڵێین فۆرمی شیعری یەکێکە لە بنەما سەرەکییەکانی داهێنانی شیعر. شاعیران بەدرێژایی مێژوو لە هەوڵی ئەوەدابوون، کە فۆرمی جیاواز بەشیعر ببەخشن، هەروەها ئەوەی لە ڕابردوودا تا نها بینراوە چەندین جۆر فۆرمی شیعری لە سەردەمە جیاوازەکاندا بووەتە مۆدێلی شیعری. ئەوەی گرنگی فۆرمی شیعری دەردەخات تەنیا تەکنیکی داهێنەرانەی نووسەر نییە، بەڵکو ئەو مەیلەیە، کە فۆرمەکە بۆ زۆرترین چێژی شیعری نیشانی دەدات، یان زۆرترین مانای شیعری، ئەگەر لە بابەتی سەرەکی زۆر دوور نەکەوینەوە، چەند شتێک بە ڕوونی دەردەکەیت. بە بۆچوونی من فۆرمی گفتوگۆ یەکێکە لە فۆرمە ئاڵۆزەکان، کە بەردەوام ئیشکالی شیعربوون و شیعرنەبوونی لەسەرە، بەهۆی ئەوەی زۆرینەی تێکستە فەلسەفییەکانی ئەرستۆ و سوقرات و ئەفلاتوون و یارانیان لە سەردەمی ئیمپراتۆریەتی یۆنان و ڕۆما، بریتی بوون لە گفتوگۆ و دیالۆگ (وێڕای ئەوەی بیروڕایەک هەیە دەڵێت: ئەدەب و فەلسەفە لەو گفتوگۆیانەدا سنووریان تێکەڵ کراوە). ئەو گفتوگۆیانە هەرگیز بە فۆرمی شیعری ئەژمار نەکراون، هەروەها بە پلەی یەکەم داهێنەری ئەو فۆرمە نووسینە کە شێوازی گفتوگۆیە، بۆ دەرخستنی پرسێکی فەلسەفییە، کە لە ئەنجامی گفتوگۆ و ڕاگۆڕینەوەی دووروودرێژ و بەردەوام دواتر گەیشتن بە وێستگەیەک، کە لووتکەی قەناعەتە بۆ گفتوگۆکەران. ئەمە جگە لەو فۆرمە گفتوگۆییەی کە لە چیرۆک و ڕۆماندا هەیە، کە بە بڕوای بەندە ئەو فۆرمە بنچەکەی لە چیرۆکەوە هاتووەتە دەرەوە و دواتر ئەو فۆرمە بۆ ناو پرسە فەلسەفییەکان دزەی کردووە، ئەگەرچی لە شیعرەکانی پەرێشان خۆی بۆ فۆرمێکی دیاریکراو یەکلا نەکردووەتەوە، چونکە لەناو ئەو شێوازە گفتوگۆیەی نێوان جێناوەکانی (ئێمە و ئەوان و من و تۆ)دا، فۆرمی جیاواز دەبینم، کە بەشێکیان لە فۆرمی گێڕانەوەوە نزیکن، هەروەها گفتوگۆ بەشێوەیەکی ڕووت هەستی پێ دەکرێت، شاعیر بەردەوام ئەم گفتوگۆیە دەخوڵقێنێت و بەرانبەری دەخاتە پەیڤین. زۆرێک لەو خونچە شیعرانە هەڵگری فۆرمی دیالۆگین، بۆیە ئەو بابەتە کەمێک لە شیعردا سەرنجڕاکێش نییە، وەلێ زۆر شاعیری جیهانی و ناوخۆیی شیعری گفتوگۆئامێزی لەو جۆرەیان هەیە، بەڵام بە بۆچوونی بەندە وا باشە شیعر جوانییەکانی خۆی بپارێزێت و لە شێوازی گفتوگۆ دووورکەوێتەوە، باشتر وایە شیعر بە فۆرمێک بنووسرێت، کە لەنێوان هەموو شێوازەکاندا چاوشارکێ هەبێت، واتا گشتگیری گرنگە، نەک گفتوگۆیەکی ڕووت، وەک ئەوەی پەرێشان دەڵێت:

یەکێک پرسی: مامە حەمە کامان شێتین.
ئەویش گوتی: ئەوەی بە شێتێک بڵێ شێت
گوتی ئاخر من لەوەتەی هەم دەتناسم
گوتی: سەیرە
من بناسی و خۆت نەناسی...
لاپەڕە ٥٠

یان گفتوگۆ لەگەڵ خۆی دەکات و دەڵێت:

بە دڵم گوت: ڕوو لە کوێ کەم
گوتی: بۆ یەکەم ژوانگە
گوتم: ئێستاکە وێرانە
گوتی: بیکە بەنزارگە ......
لا١٣٧

ئەمە وەک دوو نموونە، ئەگەرنا بەشێکی شیعرەکانی پەرێشان فۆرمی گفتوگۆن، ئەمەش جێگەی قسەکردنی زیاترە. هەرچۆنێک بێت ئەوەی زۆر بەلامەوە سەرنجڕاکێشە پرسی بابەتە شیعرییەکەیە، نەک فۆرمی شیعرەکە، وێڕای نکوڵی نەکردن لەبەرانبەر گرینگی فۆرم، وەک ئەوەی لەسەرەوە ڕوونمان کردەوە، بەڵام بەگشتی شاعیر لە ڕێگەی پەیڕەوکردنی چەند فۆرمێکی جیاوازەوە تاڕادەیەک شیعرەکانی خۆی بردووەتە لووتکەی ویست و مەبەست. ئەوەی کە ناکرێت لە بابەتی فۆرمی شیعرەکانی پەرێشان-دا لەبیربکرێت، ئەو کێش و ئاوازەیە، کە لە زۆرینەی شیعرەکاندا ڕێچکەی شیعری

کلاسیکمان بیردەخاتەوە. ئەو نەرمە ئاواز و قافییەیەی کە پەرێشان بەکاری هێناوە، بەبۆچوونی من میانگیرییەکە لەنێوان شیعری ئازاد و شیعری کلاسیک، پەرێشان یەکەم شاعیر نییە بەو فۆرمە دەنووسێت، بەڵکو زۆر شاعیری دیکەش مەیلیان لەم شێوازەیە، بە تایبەت پەشێو و دڵشاد مەریوانی و...تاد.

پرسی شیعر زۆر گرینگە، مالارمێی شاعیر چەندین ساڵ لەمەوبەر گوتوویەتی: «شیعر هزر و واتا نییە، بەڵکو مۆسیقایە»، بەڵام من لەگەڵ ئەو وتەیەدا کۆک نیم و بڕوام وایە شیعری بێ هزر وەک خانوویەکی بەتاڵ وایە، کە لە دەرەوە زۆر جوان و شەنگ و ڕازاوەیە، بەڵام لەناوەوە پڕ لە دڕک و شتی بێ سوودە و کەس ناتوانێت تێیدا بژێت و سوودمەند بێت.

هەڵبژاردنی پرسێکی ئاڵۆزی فەلسەفی جێگەی تێرامانی گەورەیە، زۆر جێگەی تێفکرینە، ئەگەر شیعر لە یەک کاتدا خاوەنی ناسکی و پرسێکی باڵا بێت، واتا شیعر هەر ئەوە نییە. کە بە وشەی ناسک بنووسرێت، بەڵکو پێویستە شیعر لە پاڵ وشەی سەرنجڕاکێشدا مانایەکی قووڵ بخاتە چاو و دڵی خوێنەرەوە، هەر لە یەکەم خوێندنەوەدا عەشقێک بە خوێنەر ببەخشێت، کە ئەو عەشقە بێ خواستی بێت خودی وشەکان و ناوەڕۆکی شیعرەکە ئەو پەیامە بگەیەننە خوێنەر. لە شیعرەکانی پەرێشاندا بە روونی دیارە کە پرسی جۆراوجۆر هەیە. ڕامانی من بۆ دواترین کتێبی شیعری مەسعوود پەرێشان، بەبێ گومان و بیرکردنەوەی قووڵ تێپەڕی، کاتێ لە خوێندنەوەی شیعرەکان دەبوومەوە گومان و بیرکردنەوەم خەوتبوو، بێ گومان هیچ پرۆژەیەکی نووسین بێ ڕەخنە نییە، تێکستی باش ئەوەیە کە خوێندنەوەی جیاواز لەخۆ بگرێت، هەروەها پرسیار و گومان بۆ چاو و دڵی خوێنەر بخوڵقێنێت، بەڵام بەهۆی ئەوەی کە پرسی زۆرینەی شیعرەکان کۆمەڵایەتی و ناوخۆیین، ئەوە پانتایی گرتنەخۆی زۆرێک لەبیروڕا جیاواز و گشتییەکانی کەم کردووەتەوە.

هەروەها بەشێکی کەم لەم کورتە شیعرانە پەیامێکی گشتییان بۆ هەموو مرۆڤایەتی پێیە، ئەوەی مەبەستمە بیڵێم، بیرکردنەوەی شاعیر تەواو گیری خواردووە و لەو ژینگەیەی کە ئێستا تێیدا دەژێت و لە ڕابردوودا تێیدا گەورە بووە، پرسی سیاسیبوون و هەستی ناسیۆنالیزمی لای شاعیر بە فراوانی بەهەند وەرگیراوە، شاعیر بۆ زۆرینەی ڕووداو و بابەتە سیاسییەکان قسەی خۆی هەیە، وەک ئەوەی لە شیعرەکانی باوەنوور، نەورۆز، سەرو بەرگەڵوو، قەندیل، پشت ئاشان، کەرکووک، قاسمەڕەش، قۆریتان...تاد). ئەم نموونانە بەسن بۆ ئەوەی فیکری شاعیری پێ واڵا بکرێت. خاڵێکی تر کە جێگەی ئەوەیە باس بکرێت، ئەو خۆویستییەی شاعیرە لەناو شیعرەکاندا، شاعیر بەردەوام لە شیعرەکاندا جێناوی (من)، بەکاردەهێنێت، بەکارهێنانی ئەم جێناوە زۆر هەستیارە، چونکە بەهۆی ئەو جێناوەوە زۆر شت ئاراستە وەردەگرێت و شاعیریش قسەی زاڵ دەخاتە مێشکی خوێنەر، من بڕوام وایە پێویستە بە کەمی ئەو جێناوە بەکاربێت، بۆ ئەوەی شاعیر بەشێوەیەکی پاسیڤ دەرکەوێت، ئەو پاسیڤییە هەم بۆ شاردنەوە و جوانکردنی هەندێک تەلیسم و هەندێک هێڵی پەنهانە، بەڵام ئەوەی من لەو خونچە شیعرانەی پەرێشان دەیبینم زیاتر نووسینەوەی ڕابردوو و شانازی کردنە بە (من)ەوە. واتا شاعیر خۆی، هەستێک لە ناخی شاعیردا هەیە، کە بەهۆی ئەو جێناوەوە دەرکەوتووە، ئەو هەستەش لای هەموو مرۆیەک هەیە، لێ لە کەسێکەوە بۆ کەسێکی دیکە جیاوازە، من بە ڕێژەیەکی زۆر لای پەرێشان هەستی پێ دەکەم، ئەویش هەستی (خود باڵایی- انا العلیا)یە، ئەم هەستەش لە زۆر باردا باش نییە. بۆ نموونە شاعیر لەم دێرانەدا:

*** من بەفریکی نەتەواوەم... ل٥١.**

*** لەو ئامێزە حەسرەتییەی من... ل٥٦.**

*** دۆڕان ناچێتە نێو هەگبەی بەردەوامیم... ل٦٨.**

تەنانەت لە شیعری «پەرێشان بوون». ل٦٧، شاعیر بە تەواوی باڵای خۆی دەنووسێتەوە.

هەروەها لە بەشێک لە کورتە شیعرە هاودژەکان توختر ئەو خۆ باڵاییە دەردەکەوێت وەک:

*** بوونەوەر جارێ دێتە گۆ**
من دوو جاران
جارێک بەدەنگ و ڕەنگی خۆم

جارێکی دی بە دەنگ و ڕەنگی هەمووتان..لا٧٦.

یان دەڵێت:

*** کێ گـــرەو لە زمـــانی من دەباتەوە.. لا٩٨.**

*** من تراویلکەی بێ وادە و کات و ساتم... لا٩٨.**

*** کراسێکی سوورم لەبەرە**

*** لـــە هـــیـــچ بـــەرەیـــەک ناترسم...لا١٠١.**

هەروەها لەم کۆپلە شیعرەدا شاعیر لە باسی خۆیدا دەگاتە لووتکە و دەڵێت:

دوێنێ خۆمم نەدەناسی
ئەمرۆ دارێکم گەورە و پڕ
دوێنێ تاکێکی تەنها بووم
ئەمرۆ دارستانێکی چڕ... لا٧٨.

ئەوەی ماوەتەوە بیخەینە بەر باس زمانی شیعری پەرێشانە، ئەو شاعیرێکە تا دوا سنوور بە وشەی سادە و بە زمانێکی سادە دەنووسێت، ئەو وشانەی پەرێشان دەیانکاتە شیعر بەهرەمەندیی دەوێت، ئەگینا ئەو وشانە بە بەردەوام لەناو گفتوگۆی ژیانی ڕۆژانەی هەموو تاکێکی ئەم وڵاتەدان، بە بۆچوونی من خاڵی بەهێزی پەرێشان بە توانایی و بەهرەی شاعیربوونی لە سادەیی زمان و وشەکانیەتی، ئەو هەرگیز خوێنەر ماندوو ناکات و لە ڕێگەی تێکهەڵکێش کردنی ئاوازێکی نیوە کلاسیک و نیوە ئازادەوە چێژێکیش بە خوێنەر دەدات، ئەو لەم نێوەندەدا دەیان وشەی سادەی تەژی لە مانا بە گەلای جوانیدا هەڵدەواسێت. لەلایەکی ترەوە ئەوەی من لەم کتێبە شیعرییەی پەرێشاندا بەرچاوم کەوتبیت، چەند ڕەخنەیەکە سەبارەت بە خاڵبەندی و لایەنی ڕێزمانی، کە گرینگە شاعیر ژیرانە لە تەک ئەو بابەتانە مامەڵە بکات و زۆرترین گرینگییان پێ بدات. وەک ئەوەی، دەڵێت:

*** خودا کە هەژاری دروستکرد.**

لێرەدا (هەژار) ناوە، (هەژاریی) دروستە.. لا٦٤.

*** یەکێک پرسی: مامە حەمە کامتان شێتین.. لا٥٠.**

*** بە دڵم گوت: ڕوو لە کوێ کەم... لا١٣.**

ئەم دوو ڕستەیە نیشانەی پرسی دەوێت

لە هەمان شیعر دەڵێت:

گوتی: سەیرە
من بناسی و خۆت نەناسی

ئەم دوو دێرە پێویستیان بە نیشانەی سەرسوڕمانە.